

DESPRE ARHEOLOGIE ȘI MONUMENTE ÎN DOBROGEA ÎN „GAZETA TRANSILVANIEI” – 1878-1887

Lavinia DUMITRAȘCU¹

ON ARCHEOLOGY AND MONUMENTS IN DOBROGEA IN THE „TRANSYLVANIAN GAZETTE” – 1878-1887

ABSTRACT

News of Dobrogea, newly returned to Romania, as dispersed in occupied Transylvania. Romanians had watched with hope and waited for news from the region, which they received especially through the „Transylvanian Gazette”, one of the pillars of Romanian resistance against denationalization.

This article addresses two key topics regarding Dobrogea as pursued and transmitted by the Brasov newspaper: the beginning of archeology in Dobrogea – the most important discovery being the monument from Adamclisi – and the inauguration of the statue of the Latin poet exiled to Tomis, Publius Ovidius Naso, in the Independence Square in Constanța.

The „Transylvanian Gazette” proved well informed about activity in Dobrogea, its main source of information being the Romanian press.

Keywords: archeology, monuments, Dobrogea, Constanța, Adamclisi, Publius Ovidius Naso.

În Transilvania sfârșitului de secol XX, românii luptau împotriva procesului de deznaționalizare. O făceau și prin intermediul ziarului „Gazeta Transilvaniei”, stâlp al rezistenței românești, prin care erau racordați la realitățile din Țara Mamă, România. Periodicul la care ne-am oprit este primul ziar politic și informativ al românilor transilvăneni. Întemeiat de George Barițiu, a apărut la Brașov pe 12 martie 1838. Sediul redacției era în casa familiei Mureșanu. De altfel, succesori ai lui Barițiu au fost Iacob Mureșanu, Aurel Mureșanu și Andrei Mureșanu. Periodicul, care a avut mai multe nume – „Gazeta transilvană”, „Gazeta de Transilvania” și „Gazeta Transilvaniei” –, a publicat și două suplimente, „Foaie literară” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură”. Și-a încetat apariția în 1944².

„Gazeta Transilvaniei” oferă cititorilor săi informații despre ceea ce se întâmpla în întreaga Românie. Iar știrile despre Dobrogea, revenită la România, le ofereau o speranță românilor din Transilvania, care erau supuși deznaționalizării. Între subiectele de interes pentru periodicul brașovean este și acela al arheologiei și monumentelor ridicate pe pământul dintre Dunăre și Marea Neagră. Ne-am oprit la

---

¹ Cercetător științific, doctor în istorie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța; e-mail: laviniagh@yahoo.com.

² Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Dicționarul presei românești (1731-1918)*, București, Editura Științifică, 1995, p. 210.

începuturile arheologiei în Dobrogea – cea mai importantă descoperire în perioada 1878-1896 fiind monumentul de la Adamclisi – și la inaugurarea statuii poetului latin Publius Ovidius Naso, exilat la Tomis, în Piața Independenței din Constanța. Sursele de informare despre această temă sunt periodice bucureștene: „Epoca”, „România Liberă”, „România literară”, „Românul”, „Războiul”, „Telegraful”, „Voința Națională”, „Unirea”.

Chiar înainte de luarea în primire a Dobrogei de către autoritățile române, „Gazeta Transilvaniei” scria despre un articol apărut în „România literară” din 1856, care avea drept subiect „călătoria de 372 luni în Dobrogea” a lui Ion Ionescu de la Brad³. Acesta a realizat „studii speciale asupra populației de acolo”. Lucrarea cercetării începe prin prezentarea Dobrogei, care „se întinde între Dunăre și între Marea Neagră într-o lungime de 100 de ore, cuprinzând peste 1.000 de leghe pătrate este așa zicând un magazin de monumente antice. Din distanță în distanță, foarte aproape una de alta, pe movile și pe dealuri, se văd ruinele cetăților romane, atât pe țărmurile mării cât și pe malul Dunărei, asemenea în mijlocul țării se văd atât de multe movile naturale și artificiale, încât de le-am privi, ca morminte de oști, din care multe și sunt, am putea într-adevăr zice, că «românul în Dobrogea calcă pretutindeni pe ruinele mării străbunilor săi ...»”⁴.

Plecând de la această prezentare a Dobrogei, „Gazeta Transilvaniei” își informează cititorii, oricând are prilejul, despre descoperirile arheologice din Dobrogea și despre popularizarea acestora nu doar în lumea românească, ci și peste granițele țării. Cercetarea arheologică în Dobrogea era la început ...

În 1884, periodicul scrie despre articolul „O cetate antică în Dobrogea”, publicat în „Revista Corpului Didactic rural din județul Tulcea” – „care apare în Tulcea de curând”. Acesta semnaleză că, în apropierea comunei Satul Nou din plasa Măcin, județul Tulcea, se aflau ruinele unei cetăți antice, care, datorită poziției strategice, atrăgea atenția călătorilor. În urma observațiilor pe care revista le face și a informațiilor pe care le-a putut obține, a constatat că aceste ruine sunt „un suvenir scump rămas dela strămoșii noștri Romani, ceea ce ne probează monedele găsite în fosta cetate, cu inscripțiunea «Adrian» în litere latine”. Spre nord de aceasta „se observă rămășițele unei șosele, ce se întinde trecând «Iacob Deal» căutând a se lega cu cetatea «Trosmis»; câmpul legiunilor III și VIII dela Iglîța. În mersul acestei șosele mai ales la urcarea «Iacob Dealului» se vede un punct înalt făcut de oameni (probabil un observator), care predomină romanticele șesuri, ce cad spre nord și est de muntele «Iacob». Nu se poate ști, care a fost numirea acestei cetăți antice, căci nu s-au găsit de cât monede cu diferite inscripțiuni nedescifrabile”⁵.

De altfel, comentează „Gazeta”, în Dobrogea și, mai ales, la Constanța, „Marea Neagră aruncă la mal felurite obiecte din adâncimele ei, între altele și monete

---

³ Ion Ionescu dela Brad (1818-1891) – revoluționar pașoptist, consilier al domnului Alexandru Ioan Cuza, întemeietorul științei agricole românești, membru de onoare al Academiei Române. Trimis al Imperiului Otoman pentru o anchetă agricolă în Dobrogea – 1850 –, acesta a publicat volumul „Excursie agricolă în Dobrogea”.

⁴ *Românii din Dobrogea*, în „Gazeta Transilvaniei”, XLI, nr. 77/28 septembrie (10 octombrie) 1878, p. 3.

⁵ *O cetate antică în Dobrogea*, XLVII, nr. 16/8(20) februarie 1884, p. 4.

antice”. Nefiind conștienți de valoarea acestora, „până la încorporarea Dobrogei cu România și chiar câțiva ani după aceasta mai mulți Turci strângeau monetele și alte antichități și le dădeau la amatori, câte un pumn plin pentru un franc. În timpul din urmă însă găsindu-se mai mulți amatori, s-au ivit speculanți și precupeți și pentru aceste monete antice, cari astăzi deja se vând pe prețuri destul de urcate. Printre monede se găsesc piese de aramă și de argint, dela Nerva-Traian la alți împărați Romani, precum și lămpi, chei antice ș.a.”⁶.

O altă descoperire este făcută, în 1886, la Babadag, unde au fost scoase la suprafață mai multe monumente cu inscripții romane. Autoritățile locale au fost însărcinate cu dezgroparea și trimiterea lor la București⁷.

Peste un an, la Mangalia, este înregistrată descoperirea, sub o movilă de lângă oraș, la o înălțime de 5 metri deasupra nivelului mării, a unor „zidării de piatră, așezate în formă de boltă”, despre care se presupune că sunt un cavou. „La bază, zidăriile se întind; s-au scos p[i]etre fo[a]rte mari, ele sunt lipite între ele prin straturi de var. S-au început săpături; se cere însă timp și brațe multe ca să se poată pătrunde înăuntru”⁸.

În 1888, „Gazeta Transilvaniei” anunță o altă descoperire făcută în Dobrogea. De data aceasta este vorba despre opt pietre tumulare cu inscripții romane. Sub una dintre ele s-au găsit și monede de argint și de aramă⁹.

Peste un an, un alt sarcofag, monumental, s-a descoperit între Almălău și Silistra, la granița bulgaro-română. Este alcătuit din două bucăți de marmură, pe capac fiind reprezentate două figuri mitologice. Sarcofagul are lungimea de 2,40 m, lățimea și înălțimea de 4,80 m. În el s-au găsit oase, două lămpi mici, două ulcioare de argilă și mai multe gheare de uliu. Acesta s-a desfăcut pe 28 aprilie 1889, în prezența prefectului Constanței și a altor persoane. Arheologul Gr. Tocilescu urma să meargă în Dobrogea pentru a studia acest monument, care părea a fi roman¹⁰.

În 1890, un constănțean, făcând săpături pentru o casă pe proprietatea sa din strada Carol, a dat peste un zid, probabil al unei fortărețe, care s-ar fi întins de la malul mării către partea nordică a cetății până în golful „gennesic”. Pe zid s-au găsit mai multe plăci de marmură ornamentate – care ar fi putut fi baza unui coridor de stâlpi –, un „torzo femeescu de marmură fără cap și fără picioare, o piatră de sculpturi, reprezentând un soldat roman, lângă care stătea un copil, care-i ținea sabia în mână, și o altă piatră cu relieful unui copil cu aripi, apoi o piatră mare cu inscripție grecească”¹¹.

Pe 31 martie 1889, Grigore Tocilescu a prezentat la Academia Română „Comunicațiuni arheologice, numismatice și epigrafice; un decret (psefisma) a Senatului poporului din Tomis privitor la regularea apărării cetății, descoperite de curând și Masca de bronz dela Hârșova”¹².

---

⁶ *Ibidem*, XLVIII, nr. 250/10(22) noiembrie 1885, p. 3.

⁷ *Ibidem*, XLIX, nr. 156/13(25) iulie 1886, p. 2.

⁸ *Ibidem*, L, nr. 200/12(24) septembrie 1887, p. 2.

⁹ *Ibidem*, LI, nr. 232/21 octombrie (2 noiembrie) 1888, p. 2.

¹⁰ *Ibidem*, „Sarcofag vechi”, LII, nr. 98/2(14) mai 1889, p. 2.

¹¹ *Ibidem*, „Descoperire arheologică”, LIII, nr. 175/4(17) august 1890, p. 2.

¹² *Ibidem*, LII, nr. 75/2(14) aprilie 1889, p. 2.

Însă, cea mai importantă descoperire pe teritoriul dobrogean a fost cea a **monumentului de la Adamclisi**. În Raportul secretarului general al Academiei Române în decursul anului 1885-1886, unul dintre puncte privește alocarea de bani pentru aducerea antichităților descoperite la Adamclisi¹³.

În 1890, „Gazeta Transilvaniei” informează despre începerea săpăturilor la Adamclisi și „că s-au găsit mai multe antichități de o valoare reală. D. Grigore Tocilescu va pleca din nou zilele acestea într-acolo spre a supraveghia mersul lucrărilor”¹⁴.

Cititorii „Gazetei” află și despre publicarea, în „Monitorul oficial al României”, a raportului privitor la descoperirile istorice romane de lângă turnul Adamclisi din Dobrogea, pe care G. Tocilescu, directorul Muzeului de Antichități, l-a înaintat Ministerului Instrucțiunii Publice¹⁵. Periodicul prezintă și darea de seamă a lui G. Tocilescu despre săpăturile de la Tropaeum Traiani Adamclisi din 1892, susținută la Academia Română¹⁶.

Încă de la începutul săpăturilor arheologice, G. Tocilescu a ținut conferințe și a făcut dări de seamă privitoare la săpăturile arheologice de la monumentul lui Traian din Dobrogea. În 1891, acesta răspunde invitației Societății Arheologico-Filologice din Viena și, pe 14/26 februarie, susține o conferință în sala universității vieneze, sub președenția rectorului Harter, în fața unui numeros public din lumea științifică, înregistrând succes deplin¹⁷.

Periodicul informează și despre alte conferințe care urmau să fie ținute de Grigore Tocilescu la începutul anului 1893. Una dintre acestea, la Societatea Geografică Română, avea tema „Valurile romane din Dobrogea”¹⁸. O alta, la Ateneul din București, intitulată „Monumentul lui Traian dela Adamclisi”, a fost completată cu „proiecții electrice”, prin care a demonstrat importanța monumentului. La conferință era anunțată și prezența familiei regale, căreia, specifică Tocilescu, i se datorează revenirea Dobrogei la România. Venitul obținut la intrare urma să fie folosit la continuarea săpăturilor la Tropaeum Traiani¹⁹. „Gazeta” anunță și că, în același an, Grigore Tocilescu urma să susțină o conferință despre monumentul de la Adamclisi la Viena. Aici urma să se întâlnească cu Nicolae Dumba²⁰, care îi dăruise 50.000 lei pentru tipărirea lucrării despre monument, în limba germană²¹.

---

¹³ *Ibidem*, XLIX, nr. 64/19(31) martie 1886, p. 3.

¹⁴ *Ibidem*, „Săpături în Dobrogea”, LIII, nr. 198/4(16) septembrie 1890, p. 3.

¹⁵ *Ibidem*, „Descoperiri istorice”, LV, nr. 48/29 februarie (12 martie) 1892, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*, LVI, nr. 29/9(21) februarie 1893, p. 2.

¹⁷ *Ibidem*, „Un conferențiar român la Viena”, LIV, nr. 42/22 februarie (6 martie) 1891, p. 2.

¹⁸ *Ibidem*, LVI, nr. 37/18 februarie (2 martie) 1893, p. 2.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 61/18(30) martie 1893, p. 2; nr. 86/20 aprilie (2 mai) 1893, p. 2.

²⁰ Nicolae Dumba (1830-1900) – macedo-român din Viena, industriaș, bancher, vicepreședinte al Băncii Imperiale de Comerț, membru în Dietă, senator și consilier imperial, vicepreședintele Societății Austriece a Amicilor Muzicii; filantrop și susținător al multor societăți culturale românești. A avut proprietăți în România (<http://www.ziarul-mara.ro/repere-teleormanene-fratii-mihail-si-nicolae-dumba-proprietarii-mosiei-bragadiru/>).

²¹ *Gazeta de Transilvania*, LVI, nr. 110/21 mai (2 iunie) 1893, p. 2.

În 1893, „Gazeta” publica știrea conform căreia, în urma descoperirii pietrei fundamentale, se dovedește că Monumentul de la Adamclisi nu este din timpul lui Traian, cum s-a crezut, ci datează din perioada lui Constantin cel Mare. Dezgroparea monumentului continuă. S-a mai descoperit un nou trofeu, foarte bine conservat, purtând în relief bustul împăratului Constantin. Piatra fundamentală, din marmură, și trofeul erau foarte bine conservate²².

Pe măsură ce săpăturile arheologice înaintează, cititorii transilvăneni află și că, în urma săpăturilor profesorului Tocilescu la Tropaeum Traiani, lângă Adamclisi, au fost scoase la lumină mai multe pietre cu inscripții referitoare la Legiunea V Macedonica și la Legiunea I Italica, la numele unei basilici, la casa pretorului, la un apeduct etc²³.

O altă descoperire s-a realizat în vara lui 1895. Este vorba despre un capac de mormânt, din piatră șlefuită, compus din patru părți, care s-a găsit la doi metri adâncime. Piatra, bine păstrată, este sculptată artistic, având motive florale. Pe o parte a capacului se citește, cu litere gravate, în latină: „Zeilor nemuritori, Luciu Emiliu Verus din legiunea XIII Gemina, a trăit 9 ani și 8 luni cu Elia Marchina, nevasta sa. Modestus Emilius Verus, în timpul proconsulului Emilius Verus, fiului din partea tatălui. A bine meritat dela tată!”. Deci, concluzionează periodicul, capacul de mormânt datează din timpul lui Vespasian, din secolul III dChr.²⁴.

Pe 3/15 noiembrie 1895, Grigore Tocilescu a depus lucrarea „Monumentul de la Adam-Klissi”, la care a lucrat 12 ani.

Periodicul transilvănean prezintă importanța lucrării și a monumentului, pe care-l consideră „leagănul națiunei române”. Monumentul, descoperit într-un cătun numit „Adam-Klissi”, fusese uitat cu desăvârșire, deși fusese amintit, în 1837, într-o scrisoare a feldmareșalului Moltke. Cercetările științifice au fost începute după ce Dobrogea a revenit României și „s-a apropiat mai mult de Europa cultă”.

De asemenea, face o prezentare a arheologului Grigore G. Tocilescu, membru al Academiei Române, profesor universitar și director al Muzeului Național din București, care, cu sprijinul guvernului, a început în 1882 dezgroparea ruinelor. În cinci rânduri de săpături, a scos la lumină numeroase sculpturi, care au îmbogățit patrimoniul muzeului bucureștean. În 1890, Tocilescu a fost însoțit și de arhitectul Neimann, profesor al Academia de Belle Arte din Viena, cu ajutorul căruia s-au putut găsi fragmente ale monumentului și s-a realizat o restaurare grafică, cât mai fidelă realității.

Această „poveste” face subiectul cărții pe care periodicul o prezintă și care se află la „tipograful cesaro-crăiesc al Curții și al Universității”, Adolf Holzhausen, în două ediții, una în română și alta în germană.

Cartea este „în folio, elegant tipărită pe hârtie groasă velină, are 23 colt, trei tabele esecutate de dl. Neimann și reproduse în heliogravură, precum și 134 figuri de text lucrate după fotografii de cătră firma M. Jaffe din Viena”.

---

²² *Ibidem*, LVI, nr. 165/29 iulie (10 august) 1893, p. 4.

²³ *Ibidem*, LVII, nr. 174/10(22) august 1894, p. 2.

²⁴ *Ibidem*, „Săpături noi la Adam-Klissi”, LVIII, nr. 144/29 iunie (11 iulie) 1895, p. 2; nr. 145/1(13) iulie 1895, p. 2.

Prezentând acest volum Academiei Române, Gr. Tocilescu i-a mulțumit pentru sprijinul acordat senatorului din Viena, Nicolae Dumba, „generosul român macedonean” care a finanțat tipărirea volumului. În final, Tocilescu a prezentat – iar periodicul transilvan informează pe larg – săpăturile realizate în 1895, descoperirile realizate și stadiul la care s-a ajuns²⁵.

O scrisoare din 14/26 aprilie 1889 primită, din Constanța, de redacția „Gazelei”, informează că sosise în oraș, cu o săptămână înainte, G. Tocilescu, directorul muzeului din București și profesor universitar, pentru a prelua din Constanța obiectele antice cumpărate de Mihail Kogălniceanu, cu vreo doi ani în urmă. Se spune că acestea au costat peste 40.000 lei. Erau în bună stare, putându-se citi și vedea, fără multă osteneală, figurile sculptate. Cel ce trimite scrisoarea îl laudă pe Tocilescu pentru eforturile depuse în vederea creșterii colecției muzeului din București. Acesta afirmă că se zice că ar fi și mai multe antichități „prin apă la malul mării”²⁶.

„Gazeta Transilvaniei” urmărește activitatea lui Tocilescu în Dobrogea. Astfel, în sala plină a Ateneului Grigore Tocilescu a vorbit despre „Istoria orașului Tomis”. „Publicul a ascultat cu neobosită atențiune eruditele desvoltări, d-l Tocilescu a dat subiectului său”. Conferința urma să fie publicată²⁷.

Un alt monument dobrogean căruia „Gazeta Transilvaniei” îi dedică articole consistente este **statuia poetului latin Ovidius Publius Naso**²⁸, ridicată în Piața Independenței din Constanța.

Cititorii periodicului sunt informați că „artistul Ferrari din Roma, care a primit să toarne în bronz figura poetului Ovidiu a trimis deja la prefectura de Constanța tabloida statuei, care este a se redica acolo, gata în gips. În primăvara aceasta ea va fi terminată definitiv și se speră că, până în luna lui iunie viitor, se va și așeza pe una din cele mai frumoase piețe ale Constanței. Statua reprezintă pe poet în picioare, mărime naturală (2 metri înălțime afară de pedestal) îmbrăcat cu toga strânsă peste umer, ținând condeiul în mâna dreaptă. Se găsește în momentul unei concepțiuni poetice. Privirea-i este tristă și serioasă, așa cum ne arată prin «Tristele» sale, că a trăit plin de nemulțumiri, în acest loc. Reprezintă fidel figura unui exilat”²⁹.

În septembrie 1884, este anunțată sosirea statuii lui Ovidiu, „cu vaporul la Cernavodă, de unde va fi pornită cu trenul la Constanța”³⁰.

În aceeași lună, „s-a începută fundațiunea statuei lui Ovidiu, care va fi așezată în piața Independenței din Constanța, în Dobrogea. Statua e superbă ca execuțiune și ca artă ... și va fi ridicată la finele lunii octombrie. Statuia va avea 6 metri și 11 centimetri înălțime dela pământ”³¹.

---

²⁵ *Ibidem*, „Academia Română. Monumentul de la Adam-Klissi”, LVIII, nr. 251/12(24) noiembrie 1895, p. 2.

²⁶ *Ibidem*, „Antichități romane din Dobrogea”, LII, nr. 88/20 aprilie (2 mai) 1889, p. 2.

²⁷ *Ibidem*, „Istoria orașului Tomi”, LI, nr. 112/18(30) mai 1888, p. 3.

²⁸ Statuia poetului Publius Ovidius Naso din Piața Independenței din Constanța este operă a sculptorului italian Ettore Ferrari, care realizează o statuie geamănă care se află în orașul natal al poetului latin.

²⁹ *Gazeta Transilvaniei*, „Statua lui Ovidiu”, XLVII, nr. 11/27 ianuarie 1884, p. 4.

³⁰ *Ibidem*, XLVII, nr. 162/16(18) septembrie 1884, p. 3.

³¹ *Ibidem*, XLIX, nr. 205/13(25) septembrie 1886, p. 2.

Inaugurarea era, inițial, programată pentru luna octombrie a anului 1884³². O nouă știre anunță amânarea acestei date pentru primăvara anului următor, cauza fiind „că Italia n-ar fi putut să participe acum cu toată voioșia la această frumoasă serbare”³³.

Însă, guvernul italian îl însărcinase deja pe Bruto Armante să-l reprezinte la inaugurare. Acesta era secretar în Ministerul Instrucției Publice din Italia, un cunoscut scriitor, filo-român, redactor al ziarului „Confederațiunea latină”. În programul său erau rezervate 6-8 zile de ședere la București, pentru culegerea de informații, în vederea scrierii unei lucrări despre România³⁴.

Deși, pe 26 octombrie/7 noiembrie 1886, „Gazeta Transilvaniei” anunța că „în săptămâna aceasta s-a inaugurat la Constanța statua lui Ovidiu”³⁵, aceasta revine și, peste câteva zile, titrează că „Statua lui Ovidiu este așezată în Constanța, pe piața Independenței. Inaugurarea ei se va face la primăvară, poate în luna lui Aprilie”³⁶.

Abia în 9 august 1887 „Gazeta Transilvaniei” anunța inaugurarea statuii „clasicului poet roman Ovidiu”³⁷ și apoi pe 16 august 1887. Și, specifică, că dezvelirea monumentului se va face „cu mare pompă. Primăria locală va da un banchet cu această ocaziune și seara se vor face iluminațiuni, organizându-se și pe mare o serată venețiană. Guvernul va fi reprezentat la această serbare de d. ministru Sturdza”³⁸. De asemenea, o altă știre menționează faptul că va fi prezent la inaugurare și Mihail Kogălniceanu, care se întorsese de la operație de la Paris³⁹.

Inaugurarea statuii poetului Ovidiu în Piața Independenței din Constanța a ocupat spații generoase în „Gazeta Transilvaniei”. Un asemenea eveniment ce avea loc în Dobrogea revenită la Țară aducea bucurie și speranță în sufletele românilor din Transilvania, care erau supuși deznăționalizării. Cu români veniți din toată țara, pentru o zi, Constanța devine centrul sufletului românesc, adunat într-o veritabilă sărbătoare națională.

Pe două coloane din pagina 2 a numărului din 23 august/4 septembrie 1887, periodicul brașovean evocă sărbătorirea poetului latin Ovidiu prin dezvelirea statuii în inima Constanței. În ajunul zilei de 18 august, în care are loc inaugurarea, numeroase familii din București, Brăila și Galați s-au alăturat populației locale și altor români veniți de pe cuprinsul țării.

D.A. Sturdza, Ministrul Cultelor și Instrucției publice a fost desemnat să prezideze serbarea, iar P.S.S. Partenie Clineanu, episcopul Dunării de Jos, a venit special să participe la această serbare națională, sosind, în aceeași zi, din județul Tulcea, unde fusese să-și viziteze eparhia.

---

³² *Ibidem*, XLVII, nr. 153/25 august (6 septembrie) 1884, p. 1-2.

³³ *Ibidem*, nr. 170/18(30) septembrie 1884, p. 2.

³⁴ *Ibidem*, nr. 153/25 august (6 septembrie 1884), p. 1-2; nr. 167/13(25) septembrie 1884, p. 3; nr. 168/14(26) septembrie 1884, p. 3.

³⁵ *Ibidem*, XLIX, nr. 241/26 octombrie (7 noiembrie) 1886, p. 2.

³⁶ *Ibidem*, nr. 243/29 octombrie (10 noiembrie) 1886, p. 3.

³⁷ *Ibidem*, L, nr. 170/4(16) august 1887, p. 2.

³⁸ *Ibidem*, nr. 172/6(18) august 1887, p. 2.

³⁹ *Ibidem*, nr. 180/18(30) august 1887, p. 2.

Pe 18 august, Piața Independenței era împodobită cu arcuri de verdeață și cu drapele naționale. Tricolorul fâlfâia și la balcoanele și ferestrele caselor, care erau împodobite și cu covoare frumoase.

„Trupele, sub comanda d-lui colonel Salman, erau înșirate de-a lungul străzii Remus Opreanu, de la hotelul Carol până în strada Independenței. Aspectul era din cele mai mărețe. Marea piață a Independenței abia conținea mulțimea de lume, reunită în haine de sărbătoare, să dea omagiul lor măreței figuri a poetului, reprodusă cu atâta măiestrie de marele sculptor Ferrari. Balcoanele și ferestrele de prin prejur erau asemenea înțesate de tot ce era mai frumos în Constanța, precum și de vizitatorii ei.

La 9 ore precis, d. ministru Sturdza, însoțit de d-nii generali Cernat și Dunca cu suita, și d. prefect al județului, încungiuat de întreg personalul său superior, au făcut intrarea sa în incinta de lângă statuă, unde a fost întâmpinat de d. primar al Constanței și de d. Remus Opreanu, președintele comitetului ridicării statuei. După sosirea d-lui ministru, d. Remus Opreanu a rostit următorul discurs, care a fost întrerupt de dese aplause: «Domnule ministru! Domnilor! În locul acesta, pe care se înalță astăzi Constanța noastră era, acum 19 secole, orașul Tomi, colonia uitată a Miletului, oraș neînsemnat de frontieră al marelui Imperiu roman. Cine ar fi știut de Tomi? Istoria i-ar fi tăcut numele, sau i l-ar fi scris numai precum a făcut și va face și în viitor pentru atâtea cetăți și state, de cari nici un fapt însemnat al umanității nu i se leagă. Dar a fost destul ca un om să vină din Cetatea Eternă din Roma în esil aci, să sufere, să plângă în nemuritoare versuri pe malurile acestei mări, și acel om să fi fost Ovidiu, una din gloriile lumii antice, pentru ca numele de Tomi să trăească în veci, iubit și venerat în memoria tuturor. Sulmona dete poetului viață, Roma fericirea și gloria, Tomi mormântul, însă cuprinde totul; el este patria eternă. De aceea vechia Tomi a fost atât de renumită și de venerată și pământul pe care se înalță odinioară va fi încă iubit și scump cât timp se vor afla oameni, cari să iubească poesia și să admire geniile cari înobilesc și ilustrează națiunile și umanitatea. Când prin valoarea armelor române și prin înțelepciunea oamenilor noștri de stat, Dobrogea, această veche provincie romană, a fost cucerită și alipită de corpul țarei, am găsit noi, trimișii cei dintâi aci, la fiecare pas urmele mărețe ale Romanilor, strămoșilor noștri. Cu pietate filială am admirat valurile lor de apărare, cetățile, monumentele și cât distrugătorul timp mai lăsase să existe din artele și civilizațiunea lor. Pe malurile acestei mări, am aflat, sub zidurile noui Constanțe, ruinele vechi Tomi, și prin aceste ruine amintirile trecutului ne-au prezentat, pe cât de mare și de glorioasă pe atât de duioasă și nenorocită, figura poetului nemuritor, esilatului tiranilor, omului căzut sub urgia despotică și pierdut din cauza geniului său, figură neconsolată încă și cerând mereu monumentul pe care să se scrie versurile ce spun suferințele lui.

Și noi, sânge din sângele lui, neam din neamul lui, am crezut că este o datorie sacră a strănepoților de a onora pe marii strămoși și am înălțat această statuă, pe care mâna inspirată a sculptorului Ferrari a știut să o facă atât de adevărată și atât de frumoasă. Sulmona, leagănul lui Ovidiu, Roma raiul lui, Italia întreagă au însoțit opera noastră cu aprobări și încurajări actuoase. Comunitatea noastră de origine, glasul călduros al sângelui se manifestează de astă dată cu putere și entuziasm. Acest mare Roman nu ne este el strămoș comun? Nu ne fălim noi împreună de aceeași glorie? Această statuă este ridicată în vechia provincie romană, pe pământul ce noi,

urmașii, îl avem, și prin dreptul istoric, dela părinții noștri. Ea va spune, document în bronz neperitor, că Dobrogea a fost romană; ea va arăta tuturor că suntem aci, în casa părintească; că nu am cucerit decât ceea ce era al nostru. Statua se ridică aci, în centrul orașului, în inima Constanței. Prin esilul marelui poet, Tomi era celebră, prin statua lui, Constanța, fiica urbei Tomi își leagă în mod indisolubil existența actuală de cea veche, și Constanța română continuă pe Tomi romana. E splendidul titlu de nobleță al orașului acestuia. Constanța va putea totdeauna cu mândria zice: «Iată imaginea aceluia mare poet ce repausează în sânul meu!» De aceea, cu entusiasm, întreaga populațiune a orașului a contribuit pentru înălțarea acestui monument.

Desvelind statua lui Ovidiu, mă simt dator, d-le ministru, a vă aduce, în numele comitetului, espresiunea profunde noastre recunoscințe pentru marele concurs ce ați bine voit a da pentru succesul operei. Nu vom uita că fără ajutorul dv. luminat și patriotic, această zi atât de fericită putea să fie cu mult întârziată. Nu pot termina fără a asocia încă o dată numele Constanței de al Sulmonei. Astăzi chiar primesc o telegramă a primarului orașului Sulmona. Iată cuprinsul: «În numele consiliului comunal vă rog se reprezentați Sulmona la inauguratiunea monumentului concetățeanului nostru Ovidiu în acela oraș Constanța, immortalizată de cânturile lui. Sunt singur că veți primi însărcinarea și vă veți face interpretul sentimentelor noastre de sinceră afecțiune către acest generos popor, care afirmă din ce în ce mai mult originea sa prin cultul marelui poet, gloria noastră comună. Sulmona, patria și leagănul lui, asistă prin urmare la această serbare. În aceste momente cugetele și inimile Sulmonesilor spre acest loc sunt îndreptate. Urbea natală zice Constanței: Venerează-i memoria! Iubesc-e-i monumentul! Ovidiu romanul este al meu ca și al tău! Gloria ne este comună! Constanța răspunde că această zi este cea mai fericită a existenței sale. Și acum înălțate statuă a marelui poet, maestoasă și mândră sub cerul României»⁴⁰.

Alte două pagini ale numărului următor sunt dedicate acestui eveniment. Discursul Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dimitrie A. Sturdza, a fost prezentat integral de „Gazeta Transilvaniei”: „Domnule președinte! Domnule primar! Serbarea de astăzi are o mare însemnătate. Ea este una din faptele cari vor sta ca semn despărțitor între trecut și viitor. Optsprezece secole ne despart de timpul în care marele împărat Traian înainta cu legiunile sale peste Dunăre, pentru a funda la marginile orientului european o puternică colonie, ca sentinela neadormită și neclintită a culturii. Șesprezece secole de sigur au trecut, de când urmașii acelor colonii nu au mai serbat, pe propriul lor teritoriu, o serbare ca aceasta de astăzi în amintirea unuia din marii poeți ai Romei. Timp îndelungat și de grele încercări au fost aceste lungi secole pentru noi: dar au sosit în fine zile vesele și senine, în cari, prin trăinicia noastră însăși dăm lumii întregi dovada cea mai pipăită, cât de mare era geniul, virtutea poporului român, cât de puternică era organizarea și energia statului român. Am trecut prin toate vijeliile, am învârtit toate greutatea și astăzi stăm aci, ca în întâia zi, oțeliți, plini de vigoare, cu un simțământ viu al originii și al culturii noastre, al misiunii și al viitorului nostru. Serbăm pe Ovidiu, în însăși cetatea Tomi, în care el a trăit, și îl serbăm în frumosul monument ce se ridică dinaintea noastră, nu ca streini, ci ca urmași ai

---

⁴⁰ *Ibidem*, „Inaugurarea statuei lui Ovidiu în Constanța din Dobrogea”, L, nr. 185/23 august (4 septembrie) 1887, p. 2.

însuși neamului lui, ca descendenți din însuși ilustrul popor, căruia el aparținea. Dacă s-ar fi propus înainte de două decenii a se ridica o statuă în onoarea lui Ovidiu, ideea s-ar fi taxat atunci de fantastă, căci îi lipseau mijloacele de executare. Ceea ce înainte de două decenii era o imposibilitate, astăzi s-a efectuat fără sgomot, dela sine, cu ușurință. Nu au trecut mulți ani de când impulsivitatea a fost dată și suntem adunați în acest moment ca să dăm autorităților acestei cetăți un monument, care va rămâne pentru totdeauna o podoabă a ei, dar toată odată un gaj, că pe clasicul pământ pe care ne aflăm, aerul s-a reînnoit și urmașii vechelor legiuni ai Romei au reluat stăpânirea și paza acestor locuri. De aceea serbarea de astăzi e însemnată, și nu e numai serbarea Constanței, ci serbarea întregului regat românesc, o serbare a renascerei noastre și un semn vădit al ei. Cum a izbucnit însă în scurtul timp de două decenii această putere vitală, care domnesce astăzi în toate ramurile activității poporului nostru? Cum am ajuns a avea deodată conștiința de această vitalitate? Căușele sunt ușor de aflat. Ele sunt prea lucitoare, prea temeinice și prea puternice, ca să nu le simțim fiecare din noi. Mai înainte de toate am rămas nedeslipiți de originea noastră, care a viețuit în limba noastră, în cultura noastră. Ori câte neamuri au trecut peste capetele noastre, apăsându-ne și muncindu-ne până la moarte, Românii nu s-au mestecat cu ele și au [i]eșit totdeauna din toate încercările cu două vechi zicătoare pe buze: «Românul nu piere» și «Apa trece petrele rămân». Au trecut multe și multe popoare barbare peste noi, cu o repeziciune și cu o furie atât de mare, în cât chiar numele și înrudirile unora vor rămâne în veci încurcate; au trecut aceste popoare peste pământul nostru ca valurile feroase ale unui râu înfuriat, făcând multă stricăciune pământului și inimilor românesci; dar apele au trecut și stâncele au rămas în picioare răsunând după fiecare opintală, din munți, din văi și din câmpii, mai tare și mai puternic cuvintele: «Românul nu piere». A doua cauză, care a împedecat să fim nimiciți, a fost că ne-am ținut în legământ necurmat cu dezvoltarea lumii culte, cu dezvoltarea lumii occidentale. Prin originea noastră, am înțeles totdeauna și am priceput mersul ei, și de câte ori am ajuns dinaintea unui prag hotărâtor, ne am opintit și l-am trecut. Aceasta s-a dovedit în mod neîndoios. Când, după secole de războaie mari și lupte sângere, razele libertății veniră din nou să încălzească omenirea, Românii au înțeles îndată de ce era vorba, și ei au priceput că ora redescoperirii lor a sunat. Cu pas repede și energic au pășit ei de atunci înainte, nedând înapoi nici o singură dată, și dezvoltându-se pe sineși și dând tuturor popoarelor ce-i încunjurau ajutor și impulsivitate. În al treilea rând, după ordinea faptelor, vine stabilitatea ce a căpătat statul român, și care a avut de rezultat a da mersului națiunii un rost ce nu-l avea înainte – o voință puternică de a cunoaște ce-i era de nevoie – și o energie și mai puternică de a pune în lucrare câte le socotea neapărat pentru întărirea și prosperitatea ei ... Astăzi suntem un stat respectat de toată lumea, fiindcă am știut să ne facem necesari tuturor prin mersul nostru pacinic și cumpătat, – un stat conștient de misiunea sa, fiindcă întreg poporul s-a pus fără oboseală pe muncă în toate direcțiunile. Pătrunși de căușele cari ne-au ridicat, nu trebu[i]e nici o dată să se uite că trebu[i]e să rămânem nedespărțiți de dănsule. Ele sunt talismanul viitorului nostru. Să la strângem strâns de p[i]eptul nostru, ca izbânda în zile grele să fie totdeauna a noastră, ca în zile senine să ne aducem aminte că furtuna curând poate sosi ... În legământul necurmat cu lumea civilizată, în armonia ce vom stabili între dânsa și noi, să vedem pavăza cea mai puternică, cu ajutorul căreia vom fi la

adăpostul ori-cărei încercări se va rădica în contră-ne, și vom străbate toate dificultățile ce vom întâmpina. Limba noastră însă să o iubim mai presus de toate, căci ea ne va ține în veci deștepți, ca să vedem în mijlocul întunecului celui mai mare calea cea mântuitoare, ca să distingem de departe pericolul când el se ivesce. Cultura limbei naționale să fie în veci obiectul cel mai de aproape al inimei noastre, și din cauza acesteia chiar să nu uităm câtă de necesară este cultura limbei române. Dacă popoare de altă origine află în ea o sorginte nesecată de înaintare și de civilizațiune, cu câtă această sorginte trebu[i]e să fie mai bogată și mai întăritoare pentru noi!? Nu este o întâmplare numai că cel dintâi monument ce ridicăm în memoria unuia din strămoșii noștri este ridicat în memoria aceluia, care strălucește prin originalitatea lui proprie între semenii săi. Să salutăm deci cu toții statu[i]a marelui nostru poet, ridicată pe străvechiul teritoriu, ce ne-a fosta dăruit de fundatorul neamului nostru și redat de Europa spre pacea mărețului fluviu al Dunărei. Să salutăm această statuă, care ne reamintește mărirea străbună și ne întărește inimile pe calea cea nouă ce ne este trasă. Să salutăm această statuă cu convingiune că tăria și gloria Statului nostru constă în muncă neobosită în toate ramurile activității omenești. Să salutăm această statuă cu versurile, pe cari iubitul nostru poeta le pune în gura sentinelei române: Eu să per!, eu? ... nici-odată! Vie-o lume încruntată, Vie valuri mari de foc, Nici că m-or clinti din loc. Tot ce-i verde s-a usca, Râurile vor a seca, Și pustiul tot mereu s-a lățit împrejurul meu, Dar eu vecinica în picioare Printre valuri arzătoare Voi lupta, lupta-voi foarte, Făr-a fi atins de moarte. Căci Român sunt în putere Și Român-u-n veci nu pierе”.

După discursul ministrului, a urmat defilarea trupelor. Spectatorii au putut admira ținuta și aerul marțial al dorobanților musulmani, care se distingueau de ceilalți prin fesul lor tradițional.

Periodicul face și o descriere a statuii poetului: „Statu[i]a este o lucrare artistică în bronz foarte reușită. Sculptorul italian Ferrari e cunoscut pentru espresia adâncă ce știe să întipărească bronsului. Statua represintă pe Ovidiu în picioare, cu brațul stâng ține tăblițele, cu cel drept, la bărbie ține stiletul. Înfățișarea gânditoare și tristă e bine tradusă. Inscripția de pe pedestal e latinească și e cam astfel: Trecătorule, care vei fi iubit, nu pregeta se zici: odihnească-se oasele poetului Nasone, care a cântat iubirile dragăstoase și-a perit prin talentul seu!”⁴¹.

„Gazeta Transilvaniei” publică și mesajul primului ministru italian Francesco Crispi, apărut sub titlul „Progresele României”, în ziarul italian „La Riforma”: „S-a resimțit aci cea mai vie satisfacțiune la cetirea discursului pe care l-am publicat ieri și prin cari onor ministru al instrucțiunei publice s-a asociat în numele guvernului la serbarea celebrată în România în onoarea propriei naționalități a acesteia, simbolisată prin poetul care represintă legătura intelectuală cea mai puternică dintre vechia colonie romană și muma cea mare a latinității. Monumentul nu însemnează de cât un curent efemer și deșert; dar el simbolisează încă demonstrațiunea progreselor civice îndeplinite în câți va ani de o țară care, acum cât-va timp, nu tocmai depărtată, era sub o suveranitate streină și nu europeană. Dintre toate statele cele mici din Orient,

---

⁴¹ *Ibidem*, „Inaugurarea statuei lui Ovidiu la Constanța”, L, nr. 186/24 august (5 septembrie) 1887, p. 3-4.

România a dat mai bine dovezi de valoarea ei. Eroi ca soldați, Românii s-au arătat abili și capabili ca bărbați politici și ca administratori. Într-o situațiune din cele mai grele, ei au știut să câștige și să garanteze țării lor independența și s-o aducă la prosperitate. Fără ambițiuni esagerate, știindu-se să măsoare pașii după forță și după moment, România a ajuns să-și asigure într-un mod perfect existența ei și să dă exemplul unui Stat înțelepțesc și tare constituit. Primească dar ea salutările noastre frățești cu augurul unor progrese mereu crescânde”⁴².

De asemenea, tot din presa italiană – „L'Italia” –, „Gazeta” publica articolul „România și Italia”, care conținea telegrama de mulțumire a ministrului S.A. Sturdza pentru cuvintele frumoase adresate de ministrul, M.S. Regelui Italiei, Michele Coppino, guvernului din România cu ocazia inaugurării statuii lui Ovidiu: „Bine-voiți a primi cele mai vii mulțămiri pentru călduroasa telegramă a E. V., cu ocasiunea solemnității inaugurării la Tomi a statu[i]ei marelui cetățean din Sulmona. Mintea noastră s-a transportat cu un mare avânt la originea comune ale mării națiuni italiene și ale Românilor. Și descendenții coloniei lui Traian au fost animați în această ocasiune de sentimentele celei mai adânci simpatii pentru marea lor sororă Italia”⁴³.

Tot din „La Riforma”, „Gazeta Transilvaniei” preia informații despre un articol al lui Bruto Amante, în care acesta descrie serbarea inaugurării monumentului lui Ovidiu, scriind, în termenii cei mai elogioși, despre România⁴⁴.

Presa italiană demonstrează, după cum se poate observa din preluările „Gazetei”, un mare interes pentru evenimentul din Constanța. Ziarul brașovean publică și despre „Revista della publica istruzione” din Roma, care prezintă statuia lui Ovidiu și face cunoscută o scrisoare a doctorului Drăghiescu, trimisă directorului acestui periodic italian, în care descrie serbarea inaugurării monumentului lui Ovidiu⁴⁵.

Tot în legătură cu Ovidiu, „Gazeta Transilvaniei” publica mai multe articole despre încercările de descoperire a mormântului poetului latin, considerând că aceasta ar avea un mare răsunet european. Astfel, în iunie 1887, periodicul informează că, într-o nouă cercetare făcută în satul Anadolkioid de lângă Constanța, pe moșia lui M. Kogălniceanu, acesta și Papadopol Calimaki au descoperit o piatră de mormânt cu inscripții din poemele poetului „Ponticelor” și „Metamorfozelor”. Piatra, foarte mare, conține o sculptură care reprezintă un vas cu un călător aflat în picioare, care se apropie de țărnam, unde o ființă – care ar putea fi Apolo – îl întâmpină pe călător.

„Neobosiții archeologi” i-au comunicat, telegrafic, lui V.A. Urechia, anunțând descoperirea și lumii literare, arheologice și membrilor Academiei Române. În urma discuțiilor purtate de Kogălniceanu cu V.A. Urechia, ultimul recunoaște importanța acestei descoperiri, însă se îndoiește că piatra descoperită ar proveni de la mormântul poetului latin, opinie cu care însuși Kogălniceanu este de acord. În urma discuțiilor cu membrii Academiei, toți au fost de acord cu continuarea cercetărilor la locul descoperirii, sperând că se vor găsi și inscripții⁴⁶.

---

⁴² *Ibidem*, nr. 192/2(14) septembrie 1887, p. 2.

⁴³ *Ibidem*, nr. 191/1(13) septembrie 1887, p. 1.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 215/1(13) octombrie 1887, p. 2.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 128/12(24) iunie 1887, p. 2; nr. 130/14(26) iunie 1887, p. 3; nr. 132/17(29) iunie 1887, p. 3.

Interesul românilor transilvăneni față de Dobrogea și de progresele înregistrate în primii zece ani de la revenirea sa la România este unul care le dădea speranță. Iar numeroasele articole publicate de „Gazeta Transilvaniei” despre începutul arheologiei în Dobrogea și omagierea poetului latin Publius Ovidius Naso prin ridicarea unei statui în piața cea mai importantă a Constanței demonstrează acest interes.